

ОСНОВИ АГРАРНОГО ПРАВА УКРАЇНИ

1. Поняття , предмет, принципи аграрного права
2. Система аграрного права.
3. Правове становище аграрних підприємств

1. ПОНЯТТЯ, ПРЕДМЕТ, ПРИНЦИПИ АГРАРНОГО ПРАВА

Аграрне право України виникло у 70-х роках минулого століття і нині є однією з найважливіших галузей національного права.

Норми аграрного права України регулюють:

- відносини, пов'язані з використанням земель;
- відносини у сфері переробки сільськогосподарської сировини, реалізації відповідної продукції;
- трудові відносини, які складаються у сфері організації праці, дотримання дисципліни праці, оплати праці тощо в аграрному секторі економіки
- питання розвитку соціальної сфери села

Отже, *предметом аграрного права* є врегульовані нормами аграрного законодавства земельні, майнові, трудові, організаційно-управлінські, соціальні відносини, які складаються в процесі здійснення аграрними суб'єктами виробничо-господарської та іншої сільськогосподарської діяльності.

Аграрне право України — це комплексна галузь права, що охоплює сукупність правових норм, які регулюють аграрні відносини, що складаються у сфері виробничої та пов'язаної з нею сільськогосподарської діяльності під час використання земель сільськогосподарського призначення суб'єктами аграрного господарювання.

Принципи аграрного права

- 1) принцип справедливості;
- 2) принцип пріоритетності і захисту прав людини;
- 3) принцип рівноправності;
- 4) принцип законності;
- 5) принцип правосуддя;
- 6) принцип системного формування та побудови національного права й окремих її галузей.

Аграрне право як комплексна галузь права має систему *спеціальних принципів*:

- 1) пріоритетність сільського господарства в народногосподарському комплексі України (саме аграрний сектор економіки забезпечує суспільство життєво необхідною сільськогосподарською продукцією);
- 2) забезпечення економічної багатоманітності та рівнівний захист державою всіх суб'єктів аграрних відносин.
- 3) право суб'єктів аграрного господарювання самостійно здійснювати будь-яку підприємницьку діяльність.
- 5) державна підтримка сільськогосподарського виробника. *Аграрне господарювання належить до ризикових видів виробничої діяльності. Воно дуже залежить від кліматичних умов, від кон'юнктури на ринку паливно-мастильних матеріалів, від того, що проміжок часу між вкладенням праці й одержанням прибутків є досить тривалим. Внаслідок цього сільське господарство є дотаційним. Держава повинна забезпечувати паритетність закупівельних цін на сільськогосподарську продукцію, пільгове кредитування аграрних виробників, фінансування соціальної сфери села за рахунок державного і місцевих бюджетів тощо;*

2. СИСТЕМА АГРАРНОГО ПРАВА

Згадайте, у чому полягає принцип системності права?

Система аграрного права — це сукупність взаємопов'язаних, розміщених у певній логічній послідовності норм і правових інститутів, які регулюють аграрні правовідносини суб'єктів аграрного господарювання.

Згадайте, що розуміють під інститутом права?

Інститути аграрного права:

1. Інститут права членства в юридичних особах. Правові норми, що утворюють цей інститут, регулюють організаційно-правові відносини, пов'язані з умовами і порядком вступу у члени сільськогосподарських підприємств (виробничі сільськогосподарські кооперативи, спілки селян та ін.) та виходом із них.

2. Інститут права власності на землю.

3. Інститут аграрної оренди. Норми цього інституту регулюють відносини щодо порядку й умов надання земельної ділянки, призначеної для виробництва сільськогосподарської продукції.

4. Інститут корпоративного права. Правові норми, що регулюють цей інститут, пов'язані з умовами та порядком заснування господарських товариств у результаті приватизації державних сільськогосподарських підприємств через створення відкритих акціонерних товариств, а також перетворення колективних сільськогосподарських підприємств, спілок селян, виробничих сільськогосподарських кооперативів в акціонерні товариства або товариства з обмеженою відповідальністю. Правові норми цього інституту визначають корпоративні права учасників щодо отримання дивідендів та управління справами товариства, розпорядження своїми акціями, частками у статутному капіталі товариства.

5. Інститут фермерського господарства.

6. Інститут сільськогосподарської кооперації.

7. Інститут правового становища приватних підсобних господарств. Правовими нормами цього інституту визначається правовий статус суб'єкта права ведення приватного підсобного господарства, регулюються майнові, договірні та інші відносини, пов'язані з веденням цього господарства.

8. Інститут аграрно-договірних відносин, норми якого забезпечують створення майнових, фінансових та інших передумов для ефективної господарської діяльності аграрних товаровиробників.

Джерела аграрного права

Згадайте, що розуміють під джерелами права?

Які джерела права існують у світі?

Які джерела права є характерними для України?

Основним джерелом аграрного права є **нормативно-правові акти**, до яких належать **закони** і **підзаконні акти**. Особливістю джерел аграрного права як комплексної галузі є поєднання в нормативно-правових актах власне аграрно-правових норм і норм інших галузей права (цивільного, господарського, земельного, адміністративного, трудового та ін.).

Конституція України — правова основа аграрного права. Вона встановлює: право кожного громадянина користуватися природними об'єктами права власності народу відповідно до закону; забезпечення державою захисту прав усіх суб'єктів права (ст. 13); економічну багатоманітність (ст. 15); право кожного на підприємницьку діяльність, не заборонену законом;

забезпечення державою захисту конкуренції в підприємницькій діяльності, недопущення зловживання монопольним становищем на ринку, захист прав споживачів (ст. 42); визначення винятково законом правових засад і гарантій підприємництва (ст. 92); забезпечення державою екологічної безпеки та підтримання екологічної рівноваги на території України (ст. 16); забезпечення державою належних, безпечних і здорових умов праці (ст. 43) тощо.

Закони України: “Про колективне сільськогосподарське підприємство”,
“Про споживчу кооперацію”,
“Про кредитні спілки
“Про фермерське господарство”,
Земельний кодекс України
“Про насіння і садивний матеріал”,
“Про рибу, інші водні живі ресурси та харчову продукцію з них”,
“Про племінну справу в тваринництві”,
“Про ветеринарну медицину”,
“Про зерно та ринок зерна в Україні”.

Підзаконними нормативними актами є постанови Верховної Ради України, нормативні укази Президента України, постанови і розпорядження Кабінету Міністрів України, накази, положення, інструкції, що приймаються Міністерством аграрної політики України, іншими міністерствами й відомствами України, нормативні акти місцевих рад та місцевих державних адміністрацій, локальні нормативні акти аграрних суб’єктів.

До локальних нормативно-правових актів належить статут господарства, а в повних і командитних товариствах — засновницький договір, правила внутрішнього розпорядку, положення про структурні підрозділи підприємства: бригаду, ферму, механізований загін, ланку, інструкції з правил техніки безпеки, поводження з худобою та іншими тваринами.

Нормативно-правовим договором є угода суб’єктів аграрного права, яка містить нові юридичні правила. *Наприклад, згідно зі ст. 8 ЗУ “Про споживчу кооперацію” взаємовідносини між споживчими товариствами та їх спілками будуються на договірних засадах. Товариства на підставі договору можуть делегувати спілкам частину своїх повноважень і виконання окремих функцій.*

Дедалі більшого поширення і застосування у сфері аграрних відносин набуває **правовий звичай**. У цивільному праві звичаєм ділового обороту визнається не передбачене законодавством правило поведінки, яке склалось і широко застосовується у сфері підприємницької діяльності.

3. ПРАВОВЕ СТАНОВИЩЕ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ

Правовий статус державних сільськогосподарських підприємств

Виокремлюють дві категорії державних підприємств: 1) державні підприємства, головним завданням яких є забезпечення науково-технічного прогресу в сільському господарстві та обслуговування всіх сільськогосподарських товаровиробників (машинно-випробувальні станції, дослідні заводи, насінницькі та племінні заводи й підприємства, кінні заводи, дослідно-селекційні станції, різноманітні навчально-дослідні господарства тощо. 2) сільськогосподарські товаровиробники, які не були реорганізовані або приватизовані.

В Україні державні сільськогосподарські підприємства залежно від способу утворення (заснування) та формування статутного фонду поділяються на унітарні (комерційні й казенні) та корпоративні.

Державні сільськогосподарські підприємства

Державне унітарне сільськогосподарське підприємство

казенні	комерційні
утворюється компетентним органом державної влади в розпорядчому порядку	є суб'єктом підприємницької діяльності, діє на основі статуту
Державне унітарне підприємство не несе відповідальності за зобов'язаннями власника	несе відповідальність за наслідки своєї діяльності усім належним йому за правом господарського відання майном
Казенне підприємство є юридичною особою, має відповідні рахунки в установах державного банку, печатку зі своїм найменуванням	

Згідно зі ст. 76 ГК України казенні підприємства створюються в галузях народного господарства, в яких: законом дозволене, здійснення господарської діяльності лише державним підприємствам; основним (понад 50%) споживачем продукції (робіт, послуг) виступає держава; за умовами господарювання неможлива вільна конкуренція товаровиробників чи споживачів; переважним (понад 50%) є виробництво суспільно необхідної продукції (робіт, послуг), яке за своїми умовами і характером потреб ним задовольняються, як правило, не може бути рентабельним, приватизацію майнових комплексів державних підприємств заборонено законом.

Казенне підприємство не має права відчужувати або іншим способом розпоряджатися закріпленим за ним майном, що належить до основних фондів, без попередньої згоди органу, до сфери управління якого воно входить. Джерелами формування майна казенного сільськогосподарського підприємства є: державне майно, передане підприємству відповідно до рішення про його створення; кошти та інше майно, одержані від реалізації продукції (робіт, послуг) підприємства; цільові кошти, виділені з Державного бюджету України; кредити банків; частина доходів підприємства, одержаних ним за результатами господарської діяльності, передбачена статутом; інші джерела, не заборонені законом. Казенне підприємство одержує кредити для виконання статутних завдань під гарантію органу, до сфери управління якого входить підприємство. Казенне підприємство відповідає за своїми зобов'язаннями лише коштами, що перебувають в його розпорядженні. У разі недостатності зазначених коштів держава, в особі органу, до сфери управління якого входить підприємство, несе повну субсидіарну відповідальність за зобов'язаннями казенного підприємства.

Правовий статус сільськогосподарського кооперативу

Сільськогосподарський кооператив — це юридична особа, утворена фізичними та/або юридичними особами, що є сільськогосподарськими товаровиробниками на засадах добровільного членства та об'єднання майнових пайових внесків для спільної виробничої діяльності в сільському господарстві та обслуговування переважно членів кооперативу.

І. Залежно від завдань і предмета діяльності сільськогосподарські кооперативи поділяються на виробничі та обслуговувальні.

Виробничі СК	Обслуговувальні СК
засновниками і членами виробничого сільськогосподарського кооперативу можуть бути тільки фізичні особи;	їх членами можуть бути як фізичні, так і юридичні особи;
обов'язковою є трудова участь членів у діяльності виробничого кооперативу;	обов'язковою є участь членів у господарській діяльності кооперативу;
змістом його діяльності є спільне виробництво продукції сільського, а також рибного та лісового господарств;	основним змістом їх діяльності є обслуговування потреб сільськогосподарського виробництва, переважно членів кооперативу;

це одна із організаційних форм підприємництва, метою якого є отримання прибутку.	вони не ставлять за мету отримання прибутку.
--	--

II. Залежно від виду діяльності кооперативи поділяються на:

- переробні (виробництво хлібобулочних, макаронних виробів, овочевих, плодово-ягідних, м'ясних, молочних, рибних продуктів тощо),
- заготівельно-збутові (заготівля, зберігання, обробка, продаж продукції),
- постачальницькі (закупівля та постачання засобів виробництва тощо),
- сервісні (виконання транспортних, меліоративних, ремонтних, будівельних робіт, ветеринарне обслуговування тварин і племінна робота, та ін.).

Кооператив створюється його засновниками на добровільних засадах. Засновниками кооперативу можуть бути громадяни України та юридичні особи, зареєстровані в Україні. Рішення про створення кооперативу приймається його установчими зборами. Чисельність членів кооперативу не може бути меншою ніж три особи. Кооператив вважається створеним із дня його державної реєстрації. Він має самостійний баланс, поточні та вкладні (депозитні) рахунки в установах банків, печатку зі своїм найменуванням. Вступ до кооперативу здійснюється на підставі поданої заяви. Член кооперативу робить вступний і пайовий внески.

Статут кооперативу є основним правовим документом, що регулює його діяльність. У статуті зазначають: *найменування кооперативу та його місцезнаходження; предмет і мета діяльності; порядок вступу до кооперативу і виходу з нього; порядок визначення розміру та порядок внесення вступного внеску і паю; склад засновників кооперативу; права і обов'язки членів кооперативу; органи управління, порядок їх формування і компетенція; формування неподільного та інших фондів; форми трудової участі й оплати праці членів виробничого кооперативу та форми господарської участі членів обслуговувального кооперативу; розподіл доходів кооперативу; співвідношення між кооперативними виплатами і виплатами на пай; умови реорганізації та ліквідації кооперативу.*

Статут кооперативу приймається засновниками на установчих зборах, зміни та доповнення до нього вносяться загальними зборами його членів. Повідомлення про зміни та доповнення до статуту надсилаються до органу, що зареєстрував кооператив, у тижневий термін із часу їх внесення.

Основними правами членів кооперативу є участь в управлінні справами кооперативу, право голосу на загальних зборах кооперативу, право обирати і бути обраним в органи управління кооперативом (для членів кооперативу — юридичних осіб ці права реалізуються їх повноважними представниками); користування послугами кооперативу; одержання кооперативних виплат — частини доходу кооперативу, що підлягає розподілу між його членами; одержання частки доходу на пай (додатковий пай); одержання паю в разі виходу з кооперативу в порядку і термін, визначені статутом кооперативу.

Основними обов'язками членів кооперативу є дотримання статуту та виконання рішень загальних зборів і правління кооперативу. Члени кооперативу беруть участь у господарській діяльності обслуговуючого кооперативу в обсязі, що становить більшу частину річного обороту діяльності, яка кооперується.

У кооперативах усіх видів допускається **асоційоване членство**. Асоційованими членами можуть бути фізичні чи юридичні особи, які визнають його статут і зробили пайовий внесок в утворення та розвиток кооперативу. Асоційовані члени кооперативу мають право дорадчого голосу, а також на отримання частки доходу на свій даї. У разі ліквідації кооперативу його асоційовані члени мають першочергове право на отримання свого майнового внеску та відповідних часток доходу і повернення їх земельних ділянок у натурі (на місцевості).

Фермерське господарство є формою підприємницької діяльності громадян, які виявили бажання виробляти товарну сільськогосподарську продукцію, здійснювати її переробку та реалізацію з метою отримання прибутку на земельних ділянках, наданих їм для ведення фермерського господарства.

Фермерське господарство є юридичною особою. Воно може бути створене одним або кількома громадянами України, які є родичами або членами сім'ї. Фермерське господарство має своє найменування, печатку та штамп і діє на основі Статуту. У Статуті зазначаються найменування господарства, його місцезнаходження, адреса, предмет і мета діяльності, порядок формування майна (складеного капіталу), органи управління, порядок прийняття ними рішень, порядок вступу до господарства та виходу з нього та інші положення, що не суперечать чинному законодавству.

Членами фермерського господарства можуть бути подружжя, їхні батьки, діти, які досягли 14-річного віку, інші члени сім'ї, родичі, які об'єдналися для спільного ведення фермерського господарства, визнають і дотримуються положень Статуту фермерського господарства. Членами фермерського господарства не можуть бути особи, які працюють у ньому за трудовим договором (контрактом).

Нові родичі можуть вступати до цього господарства за згодою всіх його членів. Кожний член господарства самостійно вирішує питання про вихід із нього. Дозволу інших членів для цього не потрібно. Зміст правового інституту членства у фермерському господарстві полягає в обов'язковості особистої трудової участі всіх його членів у процесі господарювання, в їхньому праві на участь в управлінні справами даного господарства, на оплату праці, укладання угоди про спільну діяльність всіх його членів тощо. Головою фермерського господарства є його засновник або інша визначена в Статуті особа.

Держава гарантує додержання і захист майнових та інших прав і законних інтересів фермерського господарства, забезпечує пільгові умови для кредитування, оподаткування, страхування, матеріально-технічного забезпечення останнього в період його становлення. **Втручання в господарську або іншу діяльність господарства з боку державних або інших органів, а також посадових осіб не допускається.** Збитки, завдані господарству неправомірним втручанням в його діяльність, підлягають відшкодування за рахунок винних. Спори про відшкодування збитків вирішуються судами загальної компетенції, господарськими та третейськими судами.

Фермерське господарство є рівноправним учасником аграрного ринку. Воно має право бути засновником або членом асоціацій, консорціумів, корпорацій, акціонерних товариств, інших об'єднань, кооперативів, спільних підприємств з виробництва, переробки і реалізації сільськогосподарської продукції, які обслуговують агропромисловий комплекс, а також несільськогосподарських підприємств та організацій, в тому числі за участю іноземних партнерів, брати участь у створенні комерційних банків або бути їх членом.

На основі аналізу правового статусу фермерського господарства можна виокремити такі притаманні йому ознаки: фермерське господарство складається з трьох компонентів — майнового комплексу, земельної ділянки та громадян, які об'єдналися для здійснення товарного сільськогосподарського виробництва; воно є юридичною особою з наявністю всіх притаманних юридичній особі ознак; воно є суб'єктом підприємницької діяльності у сфері товарного сільськогосподарського виробництва, тобто діє на аграрному ринку з метою отримання прибутку.